

Noitarummun ja tuohitorven kaikuja: suomalaislyriikka ruotsalaissilmin

1. *Antologioita ja klassikoita*

Suomalaisen lyriikan varhaisin ruotsinnosantologia vuodelta 1870 viittaa otsikollaan *Från Saimens och Pjänes stränder* Runebergin runojen suomalaiseen maisemaan ja Suomeen kuuluviin paikannimiin. Samalla se liittyy mielenkiintoisella tavalla käännöksen syntyajalle ominaiseen ajatteluun: kun käsite ”Suomi” on korvattu tiettyyn alueeseen viittavien luonnonmuodosteiden nimillä, on kansalliselle identiteetille annettu maantieteellis-maisemallinen sisältö.¹ Suomalaismaiseman eksotiikkaan viitannut antologia sisälsi Kantelettaren runojen lisäksi Oksasen, Suonion ja Juteinin runoja sekä Suoniolta myös proosakatkelmia ynnä suomalaisia kansansatuja. Ruotsintaja oli suomenruotsalainen kirjailija Rafael Hertzberg, joka aloitti kirjallisen uransa käännöksillä ja muakelmilla suomalaisesta, ranskalaisesta, espanjalaisesta ja italialaisesta kansanrunoudesta. Toinen Hertzbergin toimittama antologia *Finska toner* ilmestyi seuraavana vuonna.²

¹ Saimaan ruotsinkielinen nimi esiintyy esim. *Fänrik Ståls sägner* -kokoelman runossa ”Den femte juli”. Matti Klinge on osoittanut artikkelissaan ”Runebergin kaksi isänmaata”, miten ajatus isänmaasta maisemana Runebergillä muuttui historiaan perustuvaksi. Matti Klinge, *Kaksi Suomea*. Keuruu 1982, 126—142. Vrt Johan Wrede, *Kommentar till Fänrik Ståls Sägner. Samlade skrifter av Johan Ludvig Runeberg, under redaktion av Carl-Erik Thors och Tore Wretö. Fjortonde delen. Första häftet*. Helsingfors 1983, 48—49. Ks. myös Pertti Karkama, ”Lönnrotin eppinen idea”, *Tiede ja edistys* 2/1985, 97—98.

² Rafael Hertzberg on ruotsintanut mm. Minna Canthin, Pietari Päivärinnan ja Juho Reijosen teoksia. Hänen omaa runoilijantyötään on luonnehdittu Runebergin lyriikan varjoon jääneeksi, ruotsalaisten ”signatuurirunoilijoiden” tuotantoon verrattavaksi. Ruth Hedvall, *Finlands svenska litteratur*. Helsingfors 1917, 249.

Oksasen ja Suonion runoja oli mukana myös antologiassa *Ur den finska sängen*, joka ilmestyi kolmena vihkona vuosina 1891, 1892 ja 1898; ruotsintaja Lilly Saxén käytti nimimerkkiä *Fågel Blå* ja ulotti valikoimansa J. H. Erkkoon, Kaarlo Kramsuun sekä nuoriin Kasimir ja Eino Leinoon.

Suomalaisen lyriikan ruotsinnosantologiat eivät ole juuri titteleillä komeilleet: seuraava kokoelma *Ungfinska toner* ilmestyi vuonna 1900; kääntäjinä olivat Vilhelm Lundström ja Enni Wendell.³ Samaa linjaa jatkettiin 1920- ja 1930-luvulla: Rafael Lindqvistin ruotsinnoskokoelmat olivat *Finsk lyrik I* (1926) ja *Finsk lyrik II* (1932). Arvid Mörnen ja Erik Kihlmanin antologia *Finsk dikt i svensk tolkning* ilmestyi vuonna 1933, Joel Rundtin *Finsk lyrik* vuonna 1936 ja *Ungfinsk lyrik* vuonna 1939 sekä valikoima *Sjuttio sånger ur Kanteletar* vuonna 1938.

Kaksiosainen Lindqvistin antologia muodostaa historiallisesti melko kattavan kuvan suomalaisesta taidelyriikasta: ensimmäiset nimet ovat A. Oksanen, Yrjö Koskinen ja Aleksis Kivi, viimeiset Katri Vala, V. A. Törmänen, Katri Suoranta, Mika Waltari, Heikki Asunta ja Riku Sarkola. Eniten runoja on vanhemmista Larin-Kyöstiltä ja Otto Manniselta, toiseen osaan kuuluvista runoilijoista V. A. Koskenniemeltä, Eino Leinolta ja L. Onervalta. Mörnen ja Kihlmanin valikoima on suppeampi ja keskittyy harvempiin nimiin; eniten runoja on Uno Kailaalta, L. Onervalta ja V. A. Koskenniemeltä, ja mukana ovat vielä Elina Vaara, Katri Vala, Lauri Viljanen ja Heikki Asunta.

Runsaimmin runoilijanimiä on taas ottanut mukaan Joel Rundt, joukossa joitakin sittemmin tuntemattomiksi jääneitäkin. Vuoden 1936 kokoelmassa ovat keskeisinä kuitenkin Koskenniemi ja Kailas, vuosikymmenen lopun valikoima keskittyy nuoriin: parhaiten edustettuja ovat Einari Vuorela, Elina Vaara ja Katri Vala, nuorimpana on mukana Saima Harmaja.⁴

³ Tukholmassa julkaistu antologia sisälsi seuraavat kirjailijanimet: I. Calamnius, H. Hansson, V. Juva, Larin-Kyösti, E. Leino, K. Leino, H. Liinamaa, S. Nyman, A. Rytkönen. Thomas Warburton, *Finsk diktning i svensk dräkt*. Andra omarbetade upplagan. Helsingfors 1972, 22–23.

⁴ Lindqvistin antologian alaotsikkona oli *Ett urval dikter från den finska konstpoesins uppspirande till dess nuvarande blomstring*; toisen osan piti esipuheen mukaan ilmentyä jo vuoden 1929 kuluessa. Valitettavasti Lindqvistin teos ei levinnyt tehokkaasti Ruotsissa, ilmeisesti siitä syystä, että kustantajana oli helsinkiläinen Blinkfyrens förlag. Se ei ole mukana Ruotsin kansallisbibliografiassa, kuten eivät muutkaan varhaiset runokokoelmat. Siihen pääsivät vasta Mörnen ja Kihlmanin antologia, jonka julkaisi Holger Schildtin Tukholman-kustantamo, ja Rundtin käännökset, jotka julkaisi Söderström & C:o yhdessä ruotsinmaalaisen Fahlcrantz & C:ön kanssa. Myös Joel Rundtin omaan kokoelmaan *Det stilla ljuset* (1929) sisältyi ruotsinnoksia suomalaisten runoilijoiden Eino Leino, Larin-Kyöstin ja L. Onervan runoista

Ensimmäinen Suomen suomenkielinen runoilija, joka sai ruotsinkielisen nimikkoteoksen, oli Larin-Kyösti (*Dikter* 1920).⁵ V. A. Koskenniemeltä ilmestyi runoelma *Den unge Anssi* vuonna 1919 ja seuraavana vuonna suppea valikoima *Dikter*.⁶ Elmer Diktoniuksen valikoima Eino Leinon lyriikkaa ilmestyi vuonna 1931 ja Per-Åke Laurénin ruotsinnosvalikoima Aleksis Kiven runoja vuonna 1937.

Suomalaisrunoilijoiden joukkoa on myöhempinäkin vuosina lisännyt varsin harva: Paavo Haavikko, Saima Harmaja, Pentti Holappa, Eeva-Liisa Manner, Lauri Pohjanpää, Pentti Saarikoski ja Katri Vala, heistäkin useimmat vain yhdellä valikoimateoksella⁷ — muut ovat saaneet tyytyä yhteisesiintymiseen.⁸

Elmer Diktoniuksen valikoima Eino Leinon runoista sisältää eniten *Helkavirsiä*, mutta siinä on näytteitä myös varhaislyriikasta ja proosarunoista.⁹ Aleksis Kiven runokokoelma myöhästyi kirjailijan syntymän satavuotisjuhlasta muutaman vuoden. Kiven yksittäisiä runoja oli kuitenkin jo aikaisemmin julkaistu mm. Otto Mannisen, Arvid Mörnen ja Elmer Diktoniuksen ruotsinnoksina.¹⁰ Lisäksi 1930-luvulle tultaessa oli

⁵ Larin-Kyöstin runojen kääntäjät olivat Gunnar Castrén, Dagmar Forsén ja Bertel Gripenberg.

⁶ Runoelman ruotsintaja oli Ragnar Ekelund; suppean *Dikter*-kokoelman oli kääntänyt Elin Parviala. Koskenniemen runojen käännöksiä sisältyi myös suomenruotsalaisen Emil Zilliacuksen kokoelmaan *Sonetter och sånger* (1921). Anna-Maria Tallgrenin artikkeli ”En finsk lyriker: V. A. Koskenniemi” julkaistiin Kööpenhaminassa ilmestyneessä Litteraturen-lehdessä huhtikuussa 1919. F. E. Sillanpään ”V. A. Koskenniemi: En finsk skald” ilmestyi Björn Collinderin kääntämänä Ord och Bild-lehdessä 1924. Suomenruotsalaisista aikakauslehdistä V. A. Koskenniemeltä julkaistiin runoja Nya Arguksessa vuosina 1920, 1921, 1925 ja 1932 sekä Finsk Tidskriftissä 1922 ja 1929. Koskenniemeltä pääsi yksi runo mukaan myös antologiaan *Vin ock kvinnor*. Planlösa plock i främmande fruktgårdar av Erik Kruuse, 1933.

⁷ Sulo Haltsonen ja Rauni Puranen, *Kaunokirjallisuutemme käännöksiä*. Helsinki 1979. Mõhemmin lisäksi Eeva Kilpi, Jyrki Pellinen, Risto Rasa, Niilo Rauhala.

⁸ *Ny finsk lyrik i urval och med inledning av Eino S. Repo och N. B. Stormbom*, 1960; *Fågel flyger långt*. Tolkning av Joel Rundt, 1952; Bo Carpelan, *Modern finsk lyrik*, 1984.

⁹ *Helkavirsien* runoja sisältyi myös Mörnen ja Kihlmanin sekä Rundtin antologiaan. Arvid Mörnen ruotsinnoksia ja artikkeli ”Eino Leino och ’Helkavirsiä’” oli julkaistu Ord och Bild -lehdessä 1933. Suomenruotsalaisista aikakauslehdistä Leinon runoja oli julkaistu Bertel Gripenbergin, Olaf Homénin ja nimimerkin — nn — kääntäminä Euterpeissa vuosina 1902, 1903, 1904, 1905. Kokonaan ruotsinnettuna *Helkasånger* on ilmestynyt Th. Warburtonin kääntämänä vuonna 1963.

¹⁰ Otto Mannisen ruotsinnokset ”Härkä-Tuomo” ja ”Ledsnad” julkaistiin Ateneum-lehdessä 1901. Myös Laurénin ruotsinnos ”Oxe-Thomas” oli julkaistu Ord och Bild -lehdessä 1925. Elmer Diktoniuksen käännösnäytteet ”Vad ledsnad stor. . .” ”Jägarens sång” ja ”Mitt hjärtas sång” ilmestyivät Nya Arguksessa 1925. Arvid Mörne käänsi teokseensa *Aleksis Kivi och hans roman Seitsemän veljestä* (1911) näytteitä Kiven teoksista.

näytteitä Uno Kailaan lyriikasta julkaistu ruotsalaisissa aikakauslehdissä.¹¹

2. Suomenruotsalainen silta ja siivilä

Lyyristä runoa pidetään yleisesti vaikeimmin käännettävänä tekstilajina. Amerikkalaisen runoilijan Robert Frostin määritelmän mukaan runo on juuri se mikä käännettäessä häviää. Lyriikan kääntämiseen kielestä toiseen on suhtauduttu skeptisesti etenkin silloin kun ajallinen tai kulttuurinen etäisyys on merkittävä tai alkuperäisrunon kielenkäyttö ja tyyli poikkeavat jyrkästi kääntäjän luontaisesta kielenkäyttötavasta. Käännöksellä pyritään voittamaan kielen, ajan, tilan ja kulttuuriedellytysten esteet. Käännökset ovat riippuvaisia kunkin ajan estettisistä ja moraalisisista käsityksistä sekä siitä tarkoituksesta, mihin kääntämisellä ja käännöksellä pyritään.¹²

Suomalaisen lyriikan ruotsinnokset asettuvat käännöskirjallisuutena sikäli erikoiseen asemaan, että käännökset on tarkoitettu paitsi Ruotsiin välitettäväksi samanaikaisesti myös suomenruotsalaisen yleisön luettaviksi.¹³ Koska kieliraja on muutoin ehdoton este, ainoa tapa tutustuttaa suomalaiseen runoon on kääntäminen. Toisaalta voidaan ajatella, että kulttuuriraja ei noudata kielirajaa tai että sen merkitys on erilainen oman maan vähemmistökulttuurille kuin toisen maan kirjallisuudelle yleisölle.

Edellä esitellyt lyriikan ruotsintajat olivat useimmiten suomenruotsalaisia kirjailijoita. He valikoivat, käänivät ja julkaisivat suomalaisen lyriikan kokoelmia. Kääntäjän aktiivisuus painottuu tässä tilanteessa, koska ruotsalaisissa kustantamoissa ei voitu tutustua alkuperäisiin runoihin. Suomalaisen lyriikan välittymistä Ruotsiin tarkasteltaessa on siis otettava huomioon suomenruotsalaisen kääntäjän kohdalla oman kulttuuripiirin ja sen kirjallisuuskäsityksen vaikutus sekä käsitykset

¹¹ Uno Kailaan runoja sisältyi myös Elmer Diktoniuksen runokokoelmaan *Ungt hav*, johon muutoin sisältyi amerikkalaisten modernien lyyrikoiden, mm. Carl Sandburgin ja Edgar Lee Mastersin, esittely ensi kerran ruotsin kielellä ja joka siksi herätti mielenkiintoa nuorten ruotsalaisten runoilijoiden ja kirjallisuudenharrastajien keskuudessa. Kailaan runoja julkaistiin Erik Kihlmanin käännöksinä mm. Bonniers litterära magasinet -lehdessä 1933. Kailaan runoja oli julkaistu myös Nya Arguksessa 1932 ja 1933. Ragna Ljungdellin artikkeli ”Uno Kailas, den finska lyrikens unga klassiker” ilmestyi Ord och Bild -lehdessä 1938.

¹² Ks. esim. *En bok om böcker*, SOU 80/1972, 453—455.

¹³ Esim. mainitussa ruotsalaisessa selvityksessä on ”sisäiset käännökset” erotettu ”muista maista tulevista” käännöksistä; SOU 80/1972, 481.

ruotsinmaalaisen yleisön odotuksista, mitkä kaikki ovat jollakin tavoin määränneet runojen valintaa ja kenties myös ruotsinnoksen sanallista asua.¹⁴

Suomenruotsalaisen kulttuurin välittäjänäseman painoa lisää se, että ruotsalasiin sanoma- ja aikakauslehtiin kirjoittivat suomalaisesta kirjallisuudesta myös suomenruotsalaiset kriitikot ja alunpitäen suomenruotsalaiset, sittemmin Ruotsiin asettuneet kriitikot ja lehtimiehet.¹⁵

Vaikka ruotsinmaalainen kriitikko vain harvassa tapauksessa voi verrata käännöstä suomenkieliseen alkutekstiin,¹⁶ Ruotsissa kyllä kiinnitettiin huomiota sekä ruotsinnosten kieliasuun että kääntäjien toimintaan, erityisesti heidän välittäjäntoimintaansa.¹⁷ Esimerkiksi Joel Rundtin ruotsinnosvalikoimissa kritisoitiin runojen valintaa ja arveltiin kääntäjän oman kirjailijanlaadun vaikuttaneen siihen,¹⁸ samoin käännösten laatua arvosteltiin kielellisistä syistä,¹⁹ mutta yhtä kaikki käännösten aikaansaamista pidettiin arvokkaana suomalaisen kirjallisuuden tunnetuksi teossa.²⁰ Runoilijana paremmin tunnetun Arvid Mörnen ja Ruotsissakin tunnustetun kriitikon Erik Kihlmanin käännöksiä sen sijaan pidettiin taiteellisesti korkeatasoisina, mutta heidänkin toiminnasaan annettiin tunnustusta nimenomaan ”aidon suomalaisuuden välittämisestä Ruotsiin myös 1930-luvun vaikeassa kielipoliittisessa tilanteessa”.²¹ Samoin Elmer Diktonius tunnettiin runoilijana; hänen mo-

¹⁴ Tämä koskee yleisemminkin suomenruotsalaisen kirjallisuuden kieltä; mm. Ruth Hedvall kirjoitti sananvalinnan vaikeuksista ja kirjailijan ambivalentista tilanteesta *Nya Arguksessa* 8/1930, 102—103.

¹⁵ Suomesta käsin kirjoittivat esim. Hagar Olsson ja Elmer Diktonius; Ruotsissa toimivat mm. Henning Söderhjelm, Ture Janson ja E. R. Gummerus.

¹⁶ Poikkeuksena suomen kieltä taitaneet Suomesta lähteneet kriitikot kuten Ture Janson.

¹⁷ Huomion kiinnittämistä käännöksiin ja kääntäjiin voi pitää harvinaislaatuksena, sillä yleensä kriitikot perin niukkaan analysoivat ja kommentoivat käännöksiä. Ks. esim. *SOU* 80/1972, 449.

¹⁸ Valinnan yhteydessä viitattiin kääntäjän henkilökohtaiseen makuun ja ”voittamattomiin käännös vaikeuksiin”, jotka olivat estäneet parhaan mahdollisen valinnan, ja luonnehdittiin kääntäjän omaa runoilijanlaatua sanoilla ”en sober poet”. Hans Dhejne, ”Lyrisk sommarbukett”, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 23. 8. 1939.

¹⁹ Erik Blomberg, ”Finsk och finländsk lyrik”, *Social-Demokraten* 7. 12. 1936 ja ”Ny lyrik”, *Social-Demokraten* 28. 5. 1938.

²⁰ N. Å., ”Finsk lyrik”, *Upsala Nya Tidning* 12. 6. 1937.

²¹ Anders Österling, ”Ny lyrik”, *Svenska Dagbladet* 9. 12. 1933. Myös Erik Blomberg huomautti yleisesti suomesta ruotsiksi kääntävien suomenruotsalaisten runoilijoiden toiminnan jännitystä lieventävästä tarkoituksesta taistelevien kieliryhmien välillä arvoste- lussaan 7. 12. 1936.

dernistin maineensa jakoi mielipiteitä myös hänen käänöksistään.²²

Näyttää siltä, että suomenruotsalaiset kirjailijat toimivat tehokkaasti välittäjinä ja mahdollistivat suomenkielisen lyriikan pääsyn ruotsiin, samalla kun he siivilöivät materiaalin oman valinta- ja tulkintatoimintansa kautta.

3. Runot, mielikuvat, merkitykset

Kirjallisuudentutkimuksessa on viime aikoina korostettu sitä, että kaunokirjalliset teokset ovat jatkuvan uudelleenarvioinnin ja tulkinnan kohteena. Tältä pohjalta ovat eräät teoreetikot pitäneet kirjallisuuden historiaa teosten tulkintojen tai laajemmin vastaanoton eli reseption historiana.²³ Kaunokirjallisen tekstin merkityksen muodostumista tarkastellaan lähtien lukijasta ja siitä kommunikaatiotilanteesta, jossa lukija vertailee uutta kaunokirjallista teosta aikaisemmin lukemiinsa teoksiin. Tutkijan tehtävänä on pyrkiä rekonstruoimaan ne lukijaa ohjaavat kirjalliset odotukset, jotka ovat syntyneet paitsi lukijan omista lukukokemuksista ja hänen tuntemastaan kirjallisuudesta myös kirjallisuudessa perinteessä syntyneistä yleisistä lukukokemuksista ja niihin liittyvistä tosiasioista, sellaisista kuin kirjallisuuteen liitetyistä normeista, lajien ennakkotuntemuksesta, aikaisemmin tunnettujen teosten muodosta ja tematiikasta sekä runollisen ja jokapäiväisen kielen vastakkaisuudesta. Historiallisesti tarkasteltuna kirjallisuuden ja lukijan suhde tuo mukanaan sen, että aikaisempien lukijoiden käsitykset voivat siirtyä sukupolvesta toiseen jatkuvana vastaanottojen ketjuna. Kirjallisuushistoriassa tulisi kuvata teosten historiallinen sarja niin, että se paljastaisi, miten kirjallisuuden jatkuvuus määrää ja selittää siitä tietynä aikana saatua kokemusta.²⁴ Kirjallisuuskritiikit edustavat tietyn historiallisen

²² Johannes Edfelt luonnehti Diktoniusta sanoilla ”kärvt och nysaklig beckbyxa på den modernistiska galejan”; ”Finlandia”, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 5. 1. 1932.

²³ On käytetty nimityksiä *reseptioestetiikka* ja *reseptioesteettisesti suuntautunut kirjallisuudenhistoria*. Suuntauksen perustekstinä pidetään Hans Robert Jaussin 1967 pitämää virkaanastujaisesitystä ”Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft”, joka on julkaistu mm. teoksessa *Literaturgeschichte als Provokation*. Frankfurt am Main 1970. Ks. Yrjö Varpio, ”Kirjallisuushistoria reseptioesteettisestä näkökulmasta”, *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 33, 1980, ja Pertti Karkama, *Johdatus ta kirjallisuudentutkimuksen metodioppiin*. Oulu 1985, 111–118.

²⁴ Jauss mt. 169, 177–179, 183; vrt Felix V. Vodicka ”Konkretisation des literarischen Werks”. Rainer Warning, *Rezeptionsästhetik*. München 1971, 90–91.

kauden lukukokemuksia ja kertovat yksittäisten teosten arvioinnin taustalla olevista kirjallisista normeista.²⁵ Nimitys klassinen tulkintanormi on liitetty tapaukseen, jossa kaunokirjallinen teos palautetaan yhteen pysyvään perusmerkitykseen.²⁶

Suomalaisen lyriikan osuus Ruotsin kirjallisuudessa ja kirjallisessa keskustelussa jäi 1930-luvulla selvästi marginaaliseksi siitä huolimatta, että antologioita ilmestyi viisi ja lisäksi näytteet kahden keskeisen suomalaisen lyyriikon tuotannosta. Vain muutama harva ruotsinmaalainen kriitikko kirjoitti arvosteluja suomalaisesta lyriikasta.²⁷ Tässä artikkelissa on tarkoituksena keskittyä 1930-luvulla julkaistujen antologioiden ja valikoimien ruotsinmaalaisen kritiikin tarkasteluun. Noissa kirjoituksissa esitettiin mielenkiintoisia yleistyksiä suomalaisesta runoudesta ja sijoitettiin uudet runoilijat tiettyyn suomalaisen kirjallisuuden yleiskuvaan.

Aluksi pohjustetaan 1930-luvulla kirjoitettujen kritiikkien nojalla kuva eräistä keskeisistä suomalaiselle lyriikalle annetuista merkityksistä. Artikkelin loppuosassa luodaan historiallinen katsaus suomalaisen lyriikan, erityisesti Kalevalan, välittämiseen ja suomalaisen kirjallisuuden kuvaan Ruotsissa ja pohditaan tiettyjen mielikuvien syntymistä ja vakiintumista. Tarkoituksena on selvittää, millainen kuva Ruotsissa on muodostunut suomalaisesta lyriikasta ja sen kehityslinjoista ja miten tuo kuva näyttää muotoutuneen.

4. Nuori lyriikka: jäljittelyä ja kansallista rummunlyöntiä

Siitä huolimatta että Mörnen ja Kihlmanin antologia käsitti suomalaista lyriikkaa Kivistä aikalaisrunoilijoihin, esimerkiksi Sten Selander näki kokoelman yhtenäisenä kokonaisuutena, jolle oli ominaista, että kyseessä oli ”nuori suomalainen lyriikka”, lukukokemuksenakin tuore ja uusi. Tarkastellessaan lähemmin runojen nuoruutta hän väitti vanhojen runojen nuoruuden olleen siinä, että niiden isänmaalliset aiheet olivat

²⁵ Kirjallisuuskritiikki nähdään *kirjallisen instituution* yhtenä normeja ylläpitävänä osana. Ks. esim. Gunter Grimm, *Rezeptionsgeschichte*. München 1977, 106—.

²⁶ Wolfgang Iser, *Der Akt des Lesens*. München 1976, 23—. Iserillä on kysymys *klassisesta taidekäsitelmästä*.

²⁷ Leino 2, Mörnen ja Kihlmanin teos 3, Rundtin *Finsk lyrik* 6, Kivi 8, Rundtin toinen kokoelma 3. Ruotsalaiset kirjoittajat olivat yleensä lyriikan asiantuntijoita ja vakinaisia kirjallisuusarvostelijoita. Lisäksi ilmestyi muutamia Hagar Olssonin ja P. O. Barckin kritiikkejä, joita ei tässä artikkelissa ole käsitelty. Ne tarjoavat kiintoisaa vertailumateriaalia.

niin yleispatrioottisia, että runot olisivat voineet olla peräisin yhtä hyvin 1800-luvun Tšekkoslovakiasta tai Puolasta tai mistä tahansa maasta, joka pitkään oli ollut vieraan herruuden alaisena. Runot kertoivat suomalaisen rahvaan kapinoinnista ruotsalaisia sortajia vastaan — valitettavasti, kuten kirjoittaja kommentoi. Väitteen täytyy perustua Kaarlo Kramsun runoihin *Ilkka* ja *Striden vid Santavuori*, sillä muut vanhemmat runot olivat Kiven *Sydämeni laulu* ja pari J. H. Erkon runoa. Runojen nuoruudessa oli tältä osin kyse kansallishenkisyydestä, ja kirjoittaja halusi vetää esille Suomen valtiollisen itsenäisyyden nuoruuden.

Vasta Eino Leinon mukana oli suomalaisessa lyriikassa Selanderin mielestä tullut kuuluville puhtaasti suomalaiskansallinen ääni, ei vain aiheenvalinnassa vaan myös taiteellisessa muodonannossa. Leinon *Helkavirret* osattiin yhdistää Kalevalaan, joskin Selander totesi hieman epämääräisesti, että Leinon Helkavirsien jäljittelemätön suomalaisuus oli muodoltaan modernisoiduissa Kalevala-rytmeissä. Mutta tuota suomalaisuutta oli ennen kaikkea runojen tunnelmassa ja siinä, miten suomalaisen kansanluonteen piirteet runoissa ilmenivät. Suomalaisuuden Selander määritteli sellaisilla paradoksaalisilla ilmauksilla kuin ”svärmodigt och våldsamt, elegiskt och barbariskt brutalt”. Eino Leinonkin runoissa ruotsinmaalainen kriitikko näki tietoista ja tarkoituksellista kansallista tendenssiä, sellaista mihin ruotsalaiset Bellman, Fröding tai Hjalmar Bergman eivät olisi ruotsalaiskansallisuuden ilmaisuissa sortuneet.

Eino Leinon runoudessa oli ruotsalaiskorville ”kumeea noitarummun ääntä”, mutta sitä ei ollut enää Uno Kailaalla. Hänenkin yleisihimillisten aiheiden käsittelyssään oli silti mukana ”raskasmielisen tuohitorven kaikua, autiojärven auringon laskua” tai ”Tuonen lehdon maanalaista hämärää”, vaikka hän runoudessaan saattoi liikkua niinkin kaukana kuin faaraoiden kuolonunessa pyramidiin sydämessä.

Toisella tavoin nuoruus näkyi siinä, että suomalaiset runoilijat, sellaisetkin kuin L. Onerva ja V. A. Koskenniemi, olivat vasta tyyliharjoitusten tasolla ja siten epäitsenäisiä. Yrittäessään muovata ruotsinmaalaisen kirjoittajan mukaan ”ennen käyttämätöntä suomen kieltä” ulkomaisten esikuvien muottiin suomalaiset runoilijat olivat ottaneet mallinsa 1800-luvun ranskalaisilta parnassolaisilta ja symbolisteilta samaan tapaan kuin ruotsalaiset runoilijat aikoinaan olivat tehneet seurattessaan 1600-luvun saksalaisten ja 1700-luvun ranskalaisten esimerkkiä.²⁸

²⁸ Sten Selander, ”Lyriska översättningar”, Dagens Nyheter 15. 4. 1935.

5. Luonto ja surumielisyys

Kaikessa suomalaisessa lyriikassa nähtiin ”puhdasta ja aitoa suomalaista luonnontunnetta”. Tuota runoissa vallitsevaa tunnelmaa luonnehdittiin samalla kertaa kohtalokkaaksi ja vapauttavaksi. Eräskin kriitikko käytti Heikki Asunnan runositaattia ”vemod som ej trycker” ja kirjoitti, että tunnelma ulottuu Kiven ”koskettavasta ja aitosuomalaisesta kuoleman valtakunnasta” aina Otto Mannisen *Stillhet* -runoon, Larin-Kyöstin säkeisiin ”yhdestä ainoasta illasta” ja Elina Vaaran ”modernin intensiiviseen, hienon naiselliseen rippiin” saakka.²⁹

Erik Blomberg määritteli suomalaisen lyriikan kuvailmaisulla:

— — stämning av saga och hedendom, av grå hus och gråa dimmor, av öde, monotona landskap med doft från äng och sjöar och genom allt en känsla av skygg, bävande andakt inför naturens storhet.

Einari Vuorelan runoissa hän näki syrjäseutujen ikivanhan sadun tunnelman sulautuvan suggestiivisesti yhteen vuodenaikojen ja raskasmielisen maiseman kanssa.³⁰

Perusteluiksi Eino Leinon runojen suomalaiselle raskasmielisyydelle muistutettiin, että suomalaiset ovat sekä rodultaan että maansa maantieteellisen sijainnin vuoksi lähellä Timur Lenkin ja Tšingis-kaanin Aasiaa. Suomalaiselle kansanluonteelle löydettiin vielä 1930-luvulla luontevasti maantieteelliset ja rodulliset perusteet. Suomalaisten kokemukset omasta asuinympäristöstään olivat selitys suomalaisuudelle ja suomalaisen lyriikan sävyille: vaikuttavana tekijänä pidettiin sitä, että suomalaiset olivat vuosisatoja asuneet melankolisessa koilliseurooppalaisessa kuusimetsässä, missä ainoana kauneuselämyksenä on keväisten kaskimaiden koivunlehtien kalpea kauneus.³¹ Runojen perustunnelman nähtiin olevan sukua suomalaisen luonnon synkkyydelle, joka on melankolisen elämännäkemyksen tyhjentyvätön lähde. Kirjallisen perin-

²⁹ Nils Svanberg, ”Svenska översättare”, Ord och bild 1934.

³⁰ Erik Blomberg, ”Ny lyrik”, Social-Demokraten 28. 5. 1939.

³¹ Selander mp.

teen kannalta nähtiin synkän päätöksen kulkevan perintönä runoilijasukupolvelta toiselle.³²

Suomalaisessa runoudessa nähtiin sama perustunnelma, vaikka runoilijanimet ja -polvet olivat vaihtuneet. Koska suomalaiset asuvat samassa maantieteellisessä paikassa, pääasiassa saman luonnon keskellä ja kun synkkyys lisäksi on periytyvää, ei runouden perustunnelmaan ole odotettavissa mitään muutoksia.

6. Sanan magia

Suorastaan myyttisiä kuvia suomalaisen lyriikan alkuperästä ja kehityksestä esitti 1930-luvulla Ture Janssonin lisäksi toinen suomenruotsalaista alkuperää ollut Ruotsissa toiminut kriitikko E. R. Gummerus. Hänen mukaansa suomalaisessa kirjallisuudessa on vahvaa sanan magiaa, niin kuin kaikilla turmeltumattomilla kansakunnilla. Se merkitsee toisaalta liikuttavaa rakkautta kirjallisuuteen, mutta toisaalta mielenkiinnon kohdistumista esteettis-älyllisen sisällön sijasta itse painettuun tekstiin. Painetulla sanalla on hänen mielestään kansan syvien rivien silmissä erityinen sädekehä, jonka kirjoittaja arvelee perustuvan Kalevalan loitsuihin kohdistuvaan atavistiseen kunnioitukseen. Myös puhuessaan legendaarisesta hiljaisuudesta tunnetut suomalaiset kiinnittävät huomionsa sanojen kaikuun, Gummerus väitti. Hän perusteli väitettään vetoamalla kielten eroon: suomen kieli ei toimi ruotsin tapaan analyytisesti vaan kuvien massiivisella runsaudella.

Suomalainen lyriikka on Gummeruksen mukaan kuitenkin tuosta mykkien metsäläisten perintönä tulleesta välittömästä luonnontunteesta

³² Ture Jansson, ”Lyrik i moll”, Aftonbladet 27. 12. 1937. Ajatuksen siitä, että sivistysmuotoihin ovat painaneet leimansa fysikaaliset ja maantieteelliset tekijät (”ilmasto”), oli esittänyt jo Montesquieu 1748 teoksessaan *L’esprit des lois*. Herder oli esittänyt, että jokainen kulttuuri oli itsetarkoituisia eikä sitä saanut arvioida muiden sivistysmuotojen mittapuilla. Myös ajatus siitä, että koska ihminen saa alkunsa yhdestä rodusta ja kasvaa sen piirissä, hänen kehityksensä, kasvatuksensa ja ajattelutapansa ovat periytyviä, esiintyi Herderillä, A. W. Schlegelillä ja Jakob Grimmillä. Ks. esim. Tor Ragnar Gerholm ja Sivarg Magnusson, *Idé och samhälle*. Den kulturella evolutionen i västerlandet. Andra korrigerade upplagan. Stockholm 1967, 240, 242—243, samoin William A. Wilson, *Kalevala ja kansallisuusaaite*. Helsinki 1985, 22—23. Snellmanilla esi-isiltä peritty kulttuuri ja maan luonto ovat toiminnan edellytys, ja kansallinen henki ilmenee parhaiten järkevissä ajattelussa ja siveellisessä toiminnassa, joka ottaa huomioon maan ja kansan parhaan. Pertti Karkama, ”Snellman ja kirjallinen sivistys”. *Impivaara ja yhteiskunta*. Tutkielmia kirjallisuudesta ja kulttuurista. Oulu 1985, 11. Ks. myös Wrede 1985, 48.

kehittynyt hitaasti ja asteittain moderniksi eurooppalaiseksi ekspressionismiksi. Aleksis Kiveltä löytyy hänen mielestään vielä esimerkki luonnon inspiraatiosta myyttisine kuvineen runossa *Nordanvinden* ja vain askelen päässä on Eino Leino, joka yritti taistella irti tuosta välittömyydestä. Käänte tuli vasta Uno Kailaan mukana: häneltä tapaa resignoitunutta itsetuntemusta, yksilöllistä ekspressiivisyyttä ja modernia subjektivismia, vaikka hänenkin runojensa rytmi on primitiivinen. Hänen runoissaan suomalainen lyriikka on kuitenkin lopullisesti astunut taide-runouden aikakauteen.³³

7. Eino Leino, Kalevala ja kansanrunous

Eino Leinon tuotantoa esittelevän ruotsinnosvalikoimansa esipuheessa Elmer Diktonius oli sijoittanut Leinon laulajien traditiossa ”suomalaisen lyyran Orfeus” -nimikkeen alle. Tähän ajallisesti ja kulttuurisesti mahtavaan vetoon tarttui ruotsalainen kriitikko Johannes Edfelt ja esitti puolestaan, että ruotsalaissilmin Leino näytti pikemmin ”myöhäissyntyiseltä Ossianilta, jonka huulilta tuleva puhe on hämärää ja joka mumisten ja messuten istuu ylipapin asemassaan niin ettei hänen ulkomuotonsa ääri viivoja erota”.

Jatkaessaan kritiikkiään Edfelt veti selkeän yhteyden Leinon lyriikan ja Kalevalan välille:

Kraft och ursprunglighet lär ingen kunna frångämma honom. Den must och mörk och trolska obändighet, som vi möta i Kalevala, kännetecknar också Leinos diktning.³⁴

Ilmaisun takana on tietty mielikuva Kalevalan atmosfääristä, joskin ilmaus ”mehusta ja ytimeistä” on liitetty myös muuhun suomalaiseen kirjallisuuteen.

Suomalainen kansanrunous ja Kalevala nähtiin toisiinsa liittyneinä, suorastaan toistensa synonyymeina. Kansanrunouden ja Leinon lyriikan samanhenkisen sisällön katsottiin välittyneen onnistuneesti nimenomaan Elmer Diktoniuksen kääntäjätöiden kautta:

Säkert är att Diktonius' urval förmedlar bekantskapen med en egenomlig, rik och utpräglad diktarnatur, en frände till honom själv, både genom sin trotsiga ensamhetskänsla och människokärlek och genom det innerliga sambandet med den finska folkdikten, med Kalevalas sträva, mytiska fantasi och djupa skogsdunkel.

³³ E. R. Gummerus, ”Finsk dikt”, *Nya Dagligt Allehanda* 16. 12. 1937.

³⁴ Johannes Edfelt, ”Finlandia”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 5. 1. 1932.

Koska Leinon runojen tiedettiin liittyvän Kalevalan aihepiiriin, pidettiin kosmisiin fantasioihin ja legendoihin tunkeutumista vaikeana tuntematta tarkemmin Leinon ja suomalaisen kansanrunouden symbolimaailmaa.³⁵ Mutta Leinon ”kansanomaisen primitiivisistä balladeista” löydettiin myös yleisempää ainesta: niiden primitiivisyys ei ollut vain synkkää korpitunnelmaa vaan kykyä elämän hyväksymiseen ja myötätuntoon, mikä erityisesti näkyi petturista kirjoitetussa runossa *Räikkö Räähkä* mutta ennen kaikkea komeimmassa balladissa *Den mörke*, josta ruotsalaisessa lehdessä siteerattiin loppusäkeet:

levde så sitt liv till ända,
 icke glad, ej heller sorgsen,
 lade dag på dag beständigt,
 den som kom till den som slutits
 — bättre dagar, sämre dagar
 överst dock till sist de bättre.³⁶

8. Aleksis Kivi — suomalainen kirjailija

Eino Leinon esittely Ruotsissa ei Elmer Diktoniuksen toiveista huolimatta herättänyt kovin suurta vastakaikua.³⁷ Aivan samoin kävi Aleksis Kiven runojen ilmestyessä Ruotsissa. Erona oli kuitenkin se, että Kivi tunnettiin suomalaisena kirjailijana³⁸ — muutamaa vuotta aiemmin vietetty juhlavuosi oli lehtiartikkelein muistuttanut suomalaiskirjailijasta.³⁹

Vastaanotolle oli siis olemassa tavallisuudesta poikkeavia edellytyksiä. Ruotsissa kirjoitetussa kritiikissä viitattiin *Seitsemän veljeksien* kirjoittajan portaalihahmoon suomenkielisessä kirjallisuudessa. Runoista osattiin etsiä suoranaisesti runoilijan persoonallisuuden kuvaa kirjailijasta aiemmin tiedetyn pohjalta. Erik Blomberg kirjoitti Kiven runoista, että niistä voi vain aavistaa sen sisäisen rikkinäisyyden ja melankolia-

³⁵ ”Lyriska tolkning”, Social-Demokraten 24. 12. 1931.

³⁶ Svanberg mp.

³⁷ Elmer Diktonius kirjeessä Söderström & C:olle 11. 9. 1931. Kustantamon arkisto.

³⁸ Ks. myös Pirjo Vaittinen, ”Suomalaisen kansansielun korkea veisu. Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* vastaanotosta Ruotsissa vuonna 1920”. *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 37. Pieksämäki 1984.

³⁹ ”Ur Alexis Kivis ’Socken-skomakarna’, nyövers. av prof. Björn Collinder, 100-årsminnet av Alexis Kivi”, *Nya Dagligt Allehanda* 3. 9. 1934; ”Lever! Lever!”, *Svenska Dagbladet* 30. 9. 1934; ”Kivi-minnet hyllat vid en festlig soare under Nordens värdskap”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, *Svenska Morgonbladet*, *Nya Dagligt Allehanda* 11. 10. 1934.

an, joka lopulta johti kirjailijan mielisairauteen. Runokäännöksistä ei Blombergin mielestä välittynyt sitä mielikuvitusvoimaa ja luonnonelämysten rohkeutta, mitä ruotsinmaalainen kriitikko oli Kiven lyriikalta odottanut. Vain sellaisessa viehättävässä runossa kuin *Herdeflickan* oli jotain mitä suomalaiselta kirjailijalta odotettiin: ”lumoavia luonnonvisioita, satumaisia kuin Kalevalassa”. Kalevalaan yhdistettiin siis Kiviin.⁴⁰

Kiven kirjailijankuvan kannalta keskeisenä nousi 1930-luvun Ruotsissakin esiin runo *Ikävyys*. Ture Janson nimesi juuri tuon Kiven runon koko suomalaisen lyriikan tunnelman kantajaksi parinkymmenen eri aikoja edustaneen runoilijan tuotteiden joukosta. Hän totesi, että siinä ”som ett förpinat evighetsmummel tonar alltjämt Aleksis Kivis grubb-larstämman”, ja siteerasi säkeet:

Vad ödslighet,
vad mörker omkring mig råder,
en höstkväll lik över öde land!⁴¹

Surumielinen suomalainen kirjailija sopi hyvin yhteen suomalaisesta lyriikasta esitetyn yleiskuvan kanssa, ja myytti suomalaisesta kirjailijasta arvoituksellisenä luonnonnerona tuki ajatuksia suomalaisen lyriikan välittömästä kumpuamisesta suomalaisen kansan keskuudesta.

9. Sitoutuminen runon traditioon

Edellä on esitelty joitakin Ruotsissa 1930-luvulla kirjoitetussa kritiikissä esiintyneitä lausumia suomalaisen lyriikan yleisistä ominaisuuksista. Näille lausumille näyttää olevan yhteistä se, ettei lyriikkaan kohdistuva mielenkiinto niinkään liiku esteettisen tai kirjallisuushistoriallisen arvioinnin piirissä. Suomalaista lyriikkaa ei verrata sen paremmin ruotsalaiseen kuin eurooppalaiseen tai amerikkalaiseen lyriikkaan. Ruotsalaiskritiikin lausumat korostavat aina runojen suomalaiskansallista luonnetta ja näkevät suomalaisen lyriikan lähinnä romantiikan estetiikan perinteitä noudatellen kansan sielun tai hegeliläisemmin kansan hengen ilmauksena.

Suomalaisen luonnon ja maiseman kuvien etsiminen lyriikasta osoittaa paitsi esteettisen ja kielellis-muodollisen puolen ohittamista myös sitoutumista Suomen maisemalliseen identiteettiin. Se merkitsee samalla

⁴⁰ Erik Blomberg, ”Finländsk och finsk lyrik”, *Social-Demokraten* 4. 12. 1937.

⁴¹ Ture Janson, ”Lyrik i moll”, *Aftonbladet* 27. 12. 1936.

runojen mimeettisen, todellisuutta rekisteröivän puolen esiin nostamista.

Suomalainen lyriikka koettiin yleensä aina samanlaisena, muuttumattomana, myyttisenä. Suomalaisen runouden kansalliseksi erityispiirteeksi tajuttiin ”koskettava molliakordi” samaan tapaan kuin ruotsalainen runoilija-kriitikko Ola Hansson oli todennut 1800-luvun lopulla. Tuon piirteen Hansson oli oivaltanut juontavan juurensa Kalevalasta, Runebergistä ja Topeliuksesta.⁴² Hanssonin lausuman taustana on sama kaksijakoinen suomalaisen kirjallisuuden kuva, joka yhä 1930-luvulla vaikutti ruotsalaiskriitikoiden käsityksiin suomalaisesta lyriikasta.

10. *Taustana vanha yhteinen perinne*

Kosketukset suomesta ruotsiksi käännettyyn runouteen olivat Ruotsissa vähäiset käytännön syistä. Suppeitakaan antologioita ilmestyi vain harvaksen. Siksi vertailussa turvaututtiin siihen suomalaisen runon perinteeseen, joka tunnettiin paremmin, eli ruotsiksi kirjoittaneiden kirjailijoiden tuotantoon, joka valtiollis-historiallisesti oli todella yhteistä.

Ensimmäinen kirjailija, josta kerrotaan, että hän oli syntynyt ja opiskellut Suomessa, on Gustav Philip Creutz (1731—1785). Hänet tunnetaan pastoraaleistaan, joissa kirjallisen Arkadian maisemakuvat yhtyvät pohjoismaisen maiseman elementteihin ja joissa rakkauden tunteet esiintyvät aitoina.⁴³ Samoin kuin toinen Suomessa kasvanut runoilija, Carl August Ehrensvärd, Creutz oli kosmopoliitti, joka Italiassa asuessaan oli kiinnostunut etelän ja pohjoisen ihmisten eroista.⁴⁴

Johan Henric Kjellgren opiskeli ja runoili Turussa vuosina 1768—1776. Hän oli Porthanin oppilas Turun akatemiassa ja julkaisi debyyttirunonsa Åbo Tidningar-lehdessä. Sittenkin Kjellgren toimi Kustaa III:n hovissa ja teki kaunokirjallista yhteistyötä itse kuninkaan kanssa. Kjellgrenin runoilijanlaatua luonnehditaan sanomalla, että hänessä oli ”lyyristä sensibiliateettiä”.⁴⁵

Toinen Turussa opiskellut ja runoillut kustaviaanisen ajan lyyrikko oli Frans Michael Franzén. Hänen runoissaan on nähty ”yksinkertaista

⁴² Inger Månesköld-Öberg, *Att spegla tiden — eller forma den*. Ola Hanssons introduktion av nordisk litteratur i Tyskland 1889—1895. Göteborg 1984, 148.

⁴³ Lennart Breitholtz, ”Frihetstiden. Den äldre upplysningen”. *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria*. Andra delen. Stockholm 1956, 140—154.

⁴⁴ Sama 153—154; Sverker Ek, ”Gustaviansk litteratur”, sama teos, 338—345.

⁴⁵ Sama 365—418.

ja välitöntä laulusävyä ja viehättävää tuoreutta” ja varhaistuotantoon kuuluvien omakohtaisen rakkaudenpettymyksen pohjalta kirjoitettujen Selma-laulujen säkeissä on ounasteltu siirtymiä suomalaisesta kansanrunoudesta: ”Genom dessa omedelbara konkret folkliga drag har Franzéns dikt fått sin typiskt finländska karaktär, som lätt käns igen.” Franzénin runoissa ovat mukana kesäyön aurinko Tornion vaarojen yllä ja kuun hopeoima järvi Hämeessä, tuhannet järvet, saaret ja jopa joutsenet esirunebergiläisen maiseman elementteinä. Runebergiin liittyy myös runo *Den gamla knekten*, jota pidetään esikuvana ”vänriikeille”. Franzénin lyriikasta sanotaan, että se on spontaania ja konkreettista, hänellä on herkkyyttä näkö- ja kuulovaikutelmille, realismi ja fantasia ovat hänen runoissaan erottamattomat. Franzénia pidetään ruotsalaisen runon uudistajana juuri ”yksinkertaisen, suoremman ja koskettavamman tunteen ilmaisun suuntaan”.⁴⁶

Johan Ludvig Runebergin kirjailijantyötä ja lyriikkaa on luonnehdittu sanoilla ”lugn, harmoni och sundhet”. Hänestä puhuttaessa on viitattu oleskeluun Saarijärvellä, tutustumiseen suomalaisen sisämaan järvimaisemaan ja suomalaisiin ihmisiin, vaikka noissa luonnon ja rahan kokemuksissa voidaan havaita yleisempää ajankohdalle tyypillistä innostusta. Runebergin katsotaan alkaneen kirjoittaa lyriikkaa kansanlaulun tapaan (”i folksångens manér”), ja hänen runojensa trokeisissa, loppusoinnuttomissa ja runsaasti parallelismia soveltavissa säkeissä on todettu aivan erityistä suomalaista sävyä.

Luonnon ja suomalaisuuden elementit on kaivettu Runebergin runoudesta esiin erityisesti *Vänrikki Soolin tarinoiden* ensimmäisen osan johdantorunon *Vårt land* yhteydessä. Siinä ovat kaikki suomalaisen maiseman elementit: isien työt — ei vain miekoin vaan myös sanoin taistellut — maan köyhyys ja sen merkitys kansan luonteelle sekä toivo paremmasta huomista.⁴⁷

Runebergin runoudesta on tosin ajoin kyllä löydetty skandinaavinen elementti ja hänen *Den femte juli* -runostaan on tavoitettu ”en suck ur nordens hjerta” tai ”nordens berg, skogar, sjöar, forsar, vintrar, med få ord: hela nordens ädla och kraftiga natur som uppenbaras hos nordens män genom mod, försakelse och fosterlandskärlek”. Onpa *Vårt*

⁴⁶ Sama 528—546.

⁴⁷ Gunnar Tideström, ”Runeberg och den finlandssvenska litteraturen”. *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria*. Tredje delen. Stockholm 1956, 444—445, 435, 437, 440.

land -runoakin toisaalta aivan yleisesti pidetty riikinruotsalaisena kansanlauluna.⁴⁸

Yrjö Hirn on Runeberg-tutkimuksessaan pitänyt hänen runoutensa ruotsalaisreseption yhtenä keskeisenä piirteenä sitä, että kaiken aikaa on nähty vaivaa sen seikan selville saamiseksi, oliko Runeberg olemukseltaan ruotsalainen runoilija vai tulisiko hänessä nähdä ”suomalainen joka kirjoitti ruotsiksi”. Hirnin mielestä tässä saattaa osaltaan olla Runebergin suosion salaisuus: ne jotka pitivät runoilijaa maanmiehenään, ihailivat häntä juuri sillä perustein; vastakkaisen käsityksen omaavat taas tunsivat joutuneensa juuri sen kiehtomaksi, mikä hänen runoissaan oli vierasta heille.⁴⁹

Ruotsalaisten suhtautuminen niin Runebergiin kuin yleensä suomalaiseseen kirjallisuuteen on ollut yhtä tunteenomaista kuin suhtautuminen Suomeen, ja se on vaihdellut kirjallisuudenulkoisten tekijöiden mukaan. Suomalaiskansalliset sävyt ovat tulleet esiin 1860-luvulla ja 1890-luvun sortovuosien aikaan; muulloin Runeberg on mieluusti luokiteltu pohjoismaiseksi tai peräti ruotsalaiseksi runoilijaksi, jonka runojen suomalaiskansalliset piirteet ikään kuin täydentävät hänen ruotsalaisuuttaan.⁵⁰

11. Juuret suomalaisessa kansanrunoudessa

Luonnehtiessaan Kantelettaren runoja *Finska toner* -ruotsinnosantologian esipuheessa Sakari Topelius ilmaisi käsityksensä suomalaisesta kansanrunoudesta, että Lönnrotin keräysten tuloksena julkaistujen runojen kokoelmat vaihtelevat ”satiirin vallattoman hilpeästä leikinlaskusta aina lyriikan herkkiin elegioihin ja balladin surullisimpaan romantiikkaan”. Hän toi tässä yhteydessä esiin käsityksensä siitä, että sen lisäksi että suomen kieli eroaa täysin ruotsin kielestä myös Suomen kansan näkemykset ja käsitys elämästä poikkeavat skandinaavisten kansojen ajatuksista:

⁴⁸ Ernst Brydolf, ”Finlandsbilden i Sverige under 1800-talet och dess samband med Runebergssuppfattningen”. *Horisont* 2/1969, 19–28. ”Vårt land” riikinruotsalaisena kansanlauluna, ks. Ernst Brydolf *Sverige och Runeberg 1830–1848*. Helsingfors 1943, 326– ja *Sverige och Runeberg 1849–1863*. Helsingfors 1966, 285–291, 390–396; *Wrede* 1985, 50–52.

⁴⁹ Hirn, Yrjö, *Runebergskulten*. Helsingfors 1935, 61.

⁵⁰ Brydolf 1969.

De menskliga känslorna äro desamma, men de framtråda i en annan dager; solskenet faller blekare, skuggorna falla mildare öfver dess trakter af verlden; alla sorlande bäckar utmyrna slutligen i samma ändlösa haf av en djup resignation.

Samassa yhteydessä Topelius viittasi yhteyteen Franzénin lyriikan kanssa sanomalla, että ruotsalainen yleisö tuntee sen kautta jo ”ujon suomalaisen laulajattaren uuteen pukuun pukeutuneena”. Ruotsinnsko koelman kautta ruotsalainen yleisö oppisi tuntemaan lähteen, josta taidelyriikan puro ja joki ovat saaneet alkunsa. Sakari Topeliuksella itsellään oli tiivis yhteys suomalaiseen kansanrunouteen, sillä hänen isänsä oli yksi sen ahkerimmista kerääjistä.

Kantelettaren runoja oli siis varhaisimmissa suomenkielisen runouden antologioissa, ja valikoimaa täydensi Joel Rundt 30-luvun kokoelmalla *Sjuttio sånger*.⁵¹ Kalevalaa oli Elias Lönnrot selostanut ja kääntänyt ruotsiksi jo ennen sen ilmestymistä kirjana. M. A. Castrénin Vanhan Kalevalan ruotsinnot valmistui 1841. Uuden Kalevalan käänsi Karl Collan ja se ilmestyi 1864—1866. Ruotsalaisen kielitieteilijän Björn Collinderin uusi ruotsinnot ilmestyi vuonna 1948.

Ruotsin valtakunnassa kansanrunouden keruulla oli omat pitkät perinteensä: keskitetty tutkimus oli käynnistynyt jo uskonpuhdistuksen aikoihin, *Atlantica*-teoksen suuruusruotsalaisen menneisyyden kuvat olivat 1600-luvulta, ja 1800-luvun alun romantiikkaan kuului Afzeliuksen ja Geijerin kansanlaulukokoelma.⁵²

Kiinnostusta Kalevalaan ohjasi Ruotsissa toisaalta historiallinen yhteys Suomessa kirjoitettuun ruotsinkieliseen taiderunouteen Franzénin, Runebergin ja Topeliuksen kautta, kuten edellä on esitelty, toisaalta kansanrunouden harrastus ja tutkimus.

Vuosisadan vaihteessa Ruotsissa julkaistu K. B. Wiklundin tutkimus korosti Lönnrotin osuutta teoksen luojana. Siltä pohjalta Wiklund kritisoi eeposta siitä, että siinä on paljon sellaista ainesta, joka ei vie päätoimintaa eteenpäin. Lukukokemuksensa hän pelkisti sanomalla, että Kalevala on ikävä ja yksitoikkoinen, ja esitti lisäksi sen epäilyn, ettei Kalevalan sankari-ihanne, viisas noita eli šamaani, kiinnostaisi nykylukijaa.⁵³

⁵¹ P. O. Barck laski Rundtin kokoelmasta kirjoittamassaan arvostelussa, että kaikkiaan Kantelettaren 650 runosta tuli ruotsinnetuksi 250 kappaletta.

⁵² Hyvän kuvan saa Annamari Sarajaksen väitöskirjasta *Suomalaisen kansanrunouden tuntemus 1500—1700-lukujen kirjallisuudessa*. Porvoo 1964.

⁵³ Wiklund, K. B., *Om Kalevala finnarnes nationalepos och forskningarna rörande detsamma*. Stockholm 1901.

Kalevalan ruotsalaisvastaanoton suhteen on otettava huomioon myös se, että Kalevala liitettiin fennomaanisiin ilmiöihin, joihin suhtauduttiin kielteisesti tai ainakin varauksellisesti. Kalevala-reseption aallonpohjan on August Strindberg dokumentoinut fiktiivisen henkilön lausumana:

— — och de försökte bygga något på Kalevala, den där ungdomsbooken, som synes vara hopsvänd av någon sågverksinspektör. Nyss på 80-talet ville de ha bort svenska och införa sin samojediska näverkultur med finska språket — —.⁵⁴

1930-luvulla julkaisemassaan kirjasessa Björn Collinder piti Kalevalan merkitystä jo ohitettuna Suomessa. Eepoksen kauneusarvoa kokonaisuutena hän ei pitänyt kovin suurena mutta näki joidenkin jaksojen traagisuudessaan, osuvassa ihmiskuvauksessaan ja rikkaissa luonnonkuvissaan osoittavan kansanrunoilijoiden lahjakkuutta.⁵⁵ Myöhemmin ruotsinnokseensa liittämässään esipuheessa Collinder rinnasti Kalevalan Eddaan ja muuhun vanhaan pohjoismaiseen runouteen. Erityisen suomalaisena piirteenä hän piti luonnonkuvausten havainnollisuutta.⁵⁶

Kansanrunoudentutkimuksen tulokset ja tieteelliset suunnanmuutokset eivät hevin vaikuta suureen yleisöön. Koska Suomessakin aluksi uskottiin, että Kalevala oli aitoa kansanrunoutta ja tšekäläiset tiedemiehet ja opettajat puhuivat Kalevalasta silloinkin kun tarkoittivat kansanrunoutta,⁵⁷ ei ole ihme että Ruotsissa yhdistettiin Kalevala ja Kanteletar suomalaiseen kansanrunouteen ja että 1930-luvulle tullessa niistä oli syntynyt yleistynyt ja hämärtynyt kuva, joka ei perustunut kriitikoiden omakohtaisiin lukukokemuksiin eikä tietoihin vaan aikaisempien sukupolvien tulkintoihin.

1930-luvun Ruotsissa tälle traditionmukaiselle kuvalle antoi puolestaan uutta sisältöä ennen kaikkea Eino Leinon lyriikka mutta hyvin yleisesti myös muiden suomalaisten runoilijoiden tuotanto. Seurauksena oli suomenkielisen taideronouden ja suomalaisen kansanrunouden tiivis nivoutuminen toisiinsa ja niiden tulkitseminen toistensa valossa. Tähän yhteyteen sopi hyvin luonnonläheisen kirjailijan kuva, joka oli tuttu jo Suomen vanhasta ruotsinkielisestä runoudesta.

⁵⁴ Strindberg, August, *Götiska rummen* 1904. Kuten Annamari Sarajas on huomauttanut, romaaniakatkelmaa ei tietenkään voi pitää päteväksi tarkoitettuna kuvana fennomaniasta, mutta siinä voi nähdä Suomen ruotsinmielisen lehdistön esittämien syytösten kautta välittyneen kuvan suomalaisesta tilanteesta yhtyneenä taitelijan omiin muistoihin ”anarkistinkaudeltaan”. Annamari Sarajas, *Tunnuskuvia*. Suomen ja Venäjän kirjallisen realismin kosketuskohtia. Porvoo 1968, 53.

⁵⁵ Björn, Collinder, *Finsk prosadiktning*, Stockholm 1932.

⁵⁶ Kalevalan esipuhe 1948.

⁵⁷ Wilson 1985, 101, 105.

Kalevalan runojen ja suomalaisen kansanrunouden oli vanhastaan arveltu heijastaneen suomalaista kansanluonnetta ja kansansielua puh-taimmillaan. Suomalainen soitto oli ennen kaikkea suruista tehty. Suo-malaisen lyriikan melankolisesta yleisleimasta on johdettu suomalaisen ihmiskuvauksen tulkinnan perusteet, suomalainen resignaatio ja uhma, pysyvät ominaisuudet. Samanlainen yleinen edustavuus säilyi kaiken suomalaisen lyriikan ominaisuutena 1930-luvun Ruotsissa. Tällaisen tulkinnan oikeutusta lisäsi ehkä tuolloin omalta osaltaan Pohjanlahden yli kantautunut keskustelu Kalevalan historiallisesta tulkinnasta.⁵⁸

12. Naapurin tyttö laulaa

Suomalaisen kirjallisuuden ja kirjallisen keskustelun kannalta 1930-luvun ilmapiiriä on tavallisesti pidetty jokseenkin täydellisenä nationalistisena umpiona. Ruotsalaisesta näkökulmasta Suomi oli 1930-luvulla kieliriitojen tulehduttama maa. Nämä molemmat asiantilat ovat jossain määrin näkyvissä kirjallisuusarvostelussa. Mutta suomalai-sen lyriikan tarkastelulle ruotsalaissilmin näyttää olevan ominaista ni-menomaan suomalaisen sisällön esiin nostaminen ja vankka sitoutumi-nen siihen kuvaan, joka aiemmin oli syntynyt suomalaisesta kansanru-noudesta ja vanhasta Suomen ruotsinkielisestä lyriikasta. On suoras-taan hämmentävää, että 1930-luvun ruotsinmaalaisessa kritiikissä tois-tuvat melkein pä samat sanakäänteet, joilla varemmin oli kuvattu joko Kalevalaa tai jotakuta Ruotsin näkökulmasta suomalaisena pidettyä ru-noilijaa ja hänen tuotantoaan. Tällöin alkaa kieltämättä tuntua siltä, et-tä entinen tulkinta ja vanha perinne estävät näkemästä mitään uutta eli että ”kuolleiden sukupolvien perintö painaa painajaisen tavoin elävien aivoja” ja että kritiikki veräjien avaamisen sijasta sulkee suomalaisen lyriikan omaan kuoreensa.

Runojen suomalainen maailma palautetaan lyriikasta tuttuihin luonnonkuviin ja runoista ilmenevään ihmiskäsitykseen. Tuo maailma ei kuitenkaan ole kaukainen, sillä pohjoismainen luonto yhdistää. Jon-kinlaista yhtäikäistä läheisyudentunnetta ja torjuntaa voi lukea ruotsa-laiskriitikoiden tekstien taustalta. Jotain aivan olennaista suomalaisen lyriikan ja sen ruotsalaiskritiikin suhteesta sisältyy Anders Österlingin lausumaan:

Denna lyrik har den främmandes lockelse och sluter sig ändå tätt in-till den sökande, nordiska instinkten, det som på finska heter kaipuu och på svenska längtan.

⁵⁸ Wilson 1985, 46—47, 97—137; ks. myös Seppo Knuutila, ”Lyhyt johdatus kel-känkäännöksen historiaan”, Tiede ja edistys 2/1985.

PIRJO VAITTINEN: *Echoes of the shaman's drum and the birch bark horn: Finnish poetry through Swedish eyes*

Finnish poetry has usually been presented in Sweden through anthologies of the poems of various authors. The selection and translation has most often been the work of Finnish-Swedish writers. The earliest anthologies (from 1870 onwards) included both the early lyric poetry and folk poetry from the Kanteletar. For example, the anthologies compiled by Rafael Lindqvist included a selection from different periods, but received little or no attention in Sweden. The translations of Arvid Mörne and Erik Kihlman were considered to be of high quality artistically, and Joel Rundt's work as a disseminator was much appreciated, especially at the time of the language disputes in the 1930s.

In addition to being well represented in the anthologies, Larin-Kyösti and V. A. Koskenniemi had selections of their work published separately. In the 1930s, the poetry of Eino Leino was translated by Elmer Diktonius, and an anthology of the poetry of Aleksis Kivi, who was already well known in Sweden, also appeared in Swedish. However, individual poems by Kivi and Leino had already been translated and published in Swedish and Finnish-Swedish periodicals. In the 1930s, the press introduced Uno Kailas and when the anthologies were evaluated he was seen as the first representative of modern Finnish lyric poetry. Kivi was already known as a melancholy writer who was close to nature, and these characteristics were looked for in his poetry as well. As to Eino Leino's *Helkavirsiä*, reference to the Kalevala, both metrically and contentually, was natural.

A close relationship with nature was considered typical of Finnish poetry and the atmosphere of most poems was described as melancholy, lugubrious, and at the same time elegiac and brutal. All these characteristics were said to be explained by the geographical position of Finland, a life close to nature, and also racial and temperamental factors. Swedish critics also emphasized the special quality of this "young" Finnish lyric poetry, in which they saw both the use of European models and above all a direct continuation of the Finnish poetic tradition, from its roots in folklore down to the present.

It can be seen that earlier disseminators, scholars and interpreters associated Finnish lyric poetry with the common, but blurred, traditional mythical image of Finnishness originating in the Kalevala, the Kanteletar and Finnish folklore. Not far from this image was another background factor, namely the old, shared poetry that had been written in Finland in Swedish. This poetry, with its nature themes, spontaneous expressions of emotion and songfulness, as seen in the poems of Franzén, Runeberg and Topelius, was in Sweden generally thought of as Finnish.